

'ուռի, լատ. vitis 'որթ' խաղողը', յուսիս 'գրգռել',
ի հետ:

Weide 'ուռի' բառի հետ կապելու է նաև
յուն իւս 'փայտ անուղ կառայ, վաճանի շրջա-
նակ ուռի, լատ. vitis 'փայտ անուղ կառայ սիր.
vitis 'յախ' լատ. viten ուռայ վաճառի, ուռայ
բողբջ, հրգ. vid 'պարսի' զոնց արմ. օ՜ 'հիւսել,
սկզբնաբար ուռայ ցախերուն հրայ հաս-
կըցուած էր':

Այս օ՜- 'հիւսել, արմատը կը փնտռեմ' եւ
վերջապէս լատ. vi-ginti, սիր. vīcati, գգ. visaiti,
նպարս. vīst, բեռոտ. վիxati, յոն. աստ. εικοσι,
հիբեր. fische, հյ. աս (սեռ. յոգն. ասնից) բա-
ռերուն օ՜-ի մէջ ալ, ուր հյ. ասն *vīkanti,
*vīkanti, *gisan, *gsan-էն է եւ սկզբնատառ + ձայնը
բառասուն բառի + ին ազդեցութեան տակ առաջ
էկած է: Ըստ Bartholomaei Stud. 2, 18 ասն
*dviḡnti-էն *dvo(u) 'երկու,-ին ազդ. եան տակ, որ
կարծիքը ըստ Hübschmanni Arm. Gr. 504
Nr. 438 ալ հաւանական չէ:

Յ. Հայ. ադարթ (եզ. սեռ. ադարթի կամ ադ-
արթ) եւ լատիւ (կատ. 1. գէմբ. եզ. ւի-ի, Յա.
է-իւ-ի), լատիւ բառերը: Հայ. լատիւ-ի *լի-սնի-էն
է, ինչպէս է-իւ-ի = յուն. ἑλπίς ցոյց կու տայ,
Այս *լի-ս = հնդեր. *liḡ-ն է իբր IV. այլապ.,
որուն 1. այլապ. *leiḡ-ն եւ նախահնդեր. ձեւը
*leiḡ-e եւ: 'նշի արմատին կը պատկանին սիր. rīḡ
(rīḡākti) 'պատարիւկ, թափել, մաքրել, ազատել,
թողուլ, տեղը տալ' կրաւ. 'կորսուել, գգ. րիḡ
'շնամբ, փախել' նպարս. gū-rēdān 'հրաժա-
րել, փախչել' լատ. lingo 'թողուլ, յետ թողուլ'
կրաւ. 'ազատ լինել' գուրթ. leihva 'տալ (նրգ.
leihen), լիւծ. lēku, ձեռն 'յետ թողուլ, թողուլ',
եկալ. օն-լեկն 'մնացորդ, հիբեր. leicim 'թողուլ',
հրաժարել, լատ. liguat 'loig'-էն, հմմտ. գուրթ.
leihva, յուն. λέλοιπα, սիր. rīdān, Լիւ. *likas =
'ինչ որ տառէն աւելի է, եւ այդպէս օնն-ը, div-
lika '11, 12, եւ այլն, նոյնպէս գուրթ. ain-liš,
iva-liš, հրգ. eim-liš, ewe-liš (liš 'նիւս-էն), հրգ.
e-liš, zwō-liš '11, 12,:

Հայ. ադարթ ալ ըստ իս լատիւ-ի հետ մի եւ
նոյն արմատը կը ներկայացընէ *դի-ար-էն, ուր
*d- հնդեր. նախդի է, իսկ ադարթ-ին երկրորդ
ան ըստ իս լատիւ բառին մէջ գտնուող -ին
ազդ. -եան տակ առաջ էկած է *դի-ար-ի տեղ, որ
ձեւը հնդեր. *d-liḡ-ə-dos էր 'լքեալ, նշանա-
կութեամբ':

Հայ. -ու (գործելու, անուանելու, բերելու,
լքելու) ձեւն ալ պարզ է ինծի, որ առաջ միայն

1. հնդեր. *vot-նոս 'դիւն, յուն. οἶνος, լատ. vinum,
*voīnom, Հայ. քիւի (սեռ. եւ. քիւսայ) *voīniyos, *voīniy-
osyo սկ-նիւրի հետ մի եւ նոյն արմատն ունի, իսկ հրգ.
Wein, մր. հրգ. wīn, գուրթ. wēin, անգլ. wine հիւս-
տեւանքն ըստ մին է լատ. vinum-էն:

2. հմմտ. մառ. fūn 'ուռի, եւ fūn, իբր բայ, 'վառ-
դափել, հիբեր. օն-ի անչ մառ. fū 'երբ, եւ fū 'herbe,
բառերուն f եւ ան նշանակումն ազդեցութեան տակ:

3. Հայ. *լի-սնի-ի վրայ ցուցնող ըստ մին է Հայ.էն
փոխ առնուած մառ. lēkō-m 'լի-սնի, արմատի, բայը:

e/o- արմատական գոյականներու վերջաւորութիւնն
էր, որովհետեւ Կործեալ հնդեր. *votḡ-e-yo-los
ձեւին կը համապատասխանէ, որ ձեւին y-o-ը գոյա-
կանէն բայ շինող ձեւացողիչն է: Այս Գործեալ
ձեւին մէջ լինող եւ-ի անգլ. -եան տակ ունիւք
յետոյ անուանեալ *onōmni-eyolos ալ՝ onōmni-
yolos-ի տեղ եւ քիւրթ. *bhēre-yolos, Լիւ. *liḡ-
eyolos՝ բայերին ալ, ինչպէս e/o- արմատական
գոյականներէն, y-o- ձեւացողիչը, ուր օն-ը ձեւը
բերել է կամ *լքել' հնդեր. *bhēre-los եւ
*liḡ-e-los:

(Հարանայից)

ՂՈՐԿԱՍ ԲԱՐԴՈՒՆԳՆԵԱՆՆ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՅԱՅՏՏՆՈՒԹԻՒՆ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ

Ա.

ՆԱՐԵԿԻՆԻՑ ԲՆԱԳԻՐԸ

Բ.

Սակայն ամենայն ինչ միայն աղաւաղու-
թիւն է յետնագոյն ժամանակաց եւ գրչաց.
չկան թերեւս տեղեր ալ՝ զորոնք թարգմանչին
կամ ուղղագրողին վերագրելու ենք: Այս խըն-
դերը կը ծագի անկէ՝ որ այլեւայլ տեղեր չեն
մեկնուիր պարզ աղաւաղմամբ. այլ հնազոյն
պատճառ մը կ'եննպայման զիտարարաբար յոյն
բնագիրն բռնուելու պայկերդ ընթերցմամբ,
չփոխմամբ կամ սխալ ըմբռնմամբ: Աւերորդ չէ
յիշել քանի մ'օրինակ: Յիշեցինք վերը սա նա-
խադասութիւնը՝ «Ունելով զգումս հրեղէնս եւ
յանթալ («Ներս. յակնիթս) եւ ասորո՞ւստե-
սիւ...» (Թ. 17.) ինքնին կը տեսնուի որ հոս «աս-
տուածաստեմիւր շատ նորանշան թարգմանու-
թիւն մին է, միշտեւ խօսքն է ձգտումանի կամ
ձգտութեան վրայ, զոր ուղղութեամբ ունին միւս
բնագիրներն ալ: Վասն զի յոյն բնագիրն է՝
θώρακας πυρίνους καὶ ἀσπρινθίνους καὶ θείας δεισεως,
Ճշգիւ նշանակէ արդի Ասորին՝ «...զրահս հրե-
ղէնս եւ յակնիթայս (յակնիթագոյն) եւ ծծրմ-
բայինս» Վերը յիշեցինք Նախաներսեսանն.
իսկ Ներսեսանն ունի «Ունէին զրահս հրեղէնս
եւ յակնիթս [եւ] հրեղէն-ու ձգտութիւն. Աստու-
ի ուրեմ նորագիւտ բնագիրն սեպհական եւ
զարմանալի «ասորո՞ւստեմիւր, բացատրութիւնը
Գեղնութիւնը կու տայ յունարէն բառն իսկ՝
καὶ θείας δεισεως, զոր անուշադարձութեամբ առու-
գիւ կարելի էր թարգմանել նաեւ «աստուա-
ծաստեմիւր»: Շփոթութեան արդիւնք մին է անկէ

որ թարգմանն կամ սրբագրողն՝ իրարու խառնած երկու ըստ արտաբերչն ստուգել նմանաձեռն բառերն, այսինքն՝ Յեւթոց «ծծմբակերպ, ծծմբային, ծծմբագոյն» եւն՝ Յեւթոց (ծծմբ) բառն, եւ զարձեւալ՝ Յեւթոց «սաստածակերպ, սաստածային, սաստածաբոյն» եւն՝ Յեւթոց (Սաստածաբոյն) բառն, Էփոթութիւն կամ «սաստածատեսիլ», ընթերցումն ըստ այսմ որեւէ անագանագոյն գրչի մ'աղաւաղութիւնը չէ. այլ արգանագոյն գրչի մ'աղաւաղութիւնը չէ. այլ արգանակն յաւանական բնագրին համեմատութեան՝ ըլլայ նախնաւոր թարգմանչին կամ խմբագրողին, ըլլայ երկրորդաւոր յետոյ որեւէ ուղղագրողի կամ սրբագրողի մը կողմանէ՝ 1 — Ջարմանակ թարգմանութիւն մըն է նշեպէս՝ «Եւսեփ զերկինս Խփոյր եւ զերկիր Խփոյր» եւ Խփոյր երկինս եւ երկիր անց, եւ ծով ոչ եւս է. (ԻԱ, 1) Խփոյր ստորոքնալուծութիւնը բացորոշ կը տեսնուի, երբ համեմատենք միւս խմբագրութեանց հետ, որոնցք արդէն Նախնախնայական ուղղութեամբ ունին՝ յունականին համեմատ՝ «Եւսեփ երկինս նոր (= οὐρανὸν καὶ νὺν) եւ երկիր նոր (= καὶ γῆν καὶ νὺν)» զի ունին երկինք եւ երկիրեանց (= δὲ γῆν πρὸς οὐρανὸς καὶ ἡ πρὸς τῇ γῇ ἀπ' ἄλλου), եւ ծով այլ ոչ եւս էր. (= Ներսիս), 2 — Պետր չկայ տալլանքն ըստ որ միմայն է արդի Ստորին ալ, 3 — Զուս ալ «Թափութ» ստորոքնակ թարգմանութիւն մըն է, եւ շփոթութեան արգելքը երկու ոչ նոյն՝ բայց ուշ ժամանակ արդէն նմանաշէշիւն եղած յոյն բառերու. վասն զի ԽԱՆՍՈՆ եւ ԽԱՆՍՆ (= նոր հոյ) բառերուն տեղ կորացուած է իբր թէ ըլլար ԽԵՆՍՈՆ եւ ԽԵՆՆ (= Խփոյր,

ունայն եւն՝ նշեպէս հոյ)։ Ուստի ասի որեւէ գրչի մ'աղաւաղութեան արդիւնը չէ, այլ հին թարգմանչին կամ խմբագրողի եւ կամ սրբագրողի մը կողմանէ։ Իսկ երրորդ անգամ՝ «Թափութ» կրկնութիւնը (փութութ) կրնայ պարզ աղաւաղութիւն մ'ըլլալ՝ բառին նախնութեան երկու անգամ գրուելուն հետեւութեամբ։ — Այսչափ արագով չէ ուրիշ կէտ մը։ Պատուական քարերու շարքին վերջինները նորագիւտ բնագրին մէջ այսպէս են՝ «Մատասնեբորգն» յովնի. երկոտասնեբորգն՝ յովն. (ԻԱ, 20)։ Առաջինը նոյն է յունական բնագրին հետ (= ὑδάτινος), իսկ երկրորդին տեղն կ'ունի յոյնը ὑμεινιστος, զոր Ներսէս յետոյ օրինակած է՝ «Մատասնե» յովնի, երկոտասնե» յովնի. իսկ Նախնախնայականն՝ որ ընդհանրապէս քարերու շարքը տարբեր բառերով փոխադրած է, հոս բոլորովին այլակերպ ունի՝ «Մատասնեբորգն» յովնի. երկոտասնեբորգն՝ յովնի. Ինչպէս մեկնելու է ուրեմն նորագիւտ բնագրին «յովն» ընթերցումը։ Ըստ ինքեան թերեւս լատագոյն էր պարզ գրչի աղաւաղութիւն մ'ընդունիլ, որով սխալմամբ նախնութեան «յովնի» կրկնուած ըլլայ երկրորդ տեղն ալ՝ բայց սխալաբար. «յովնի», ձեռնով։ Եւ ասոր փոքր նշան մը չէ այն ալ որ նորագիւտը երկոտասնեբորգն քար մ'ալ (Կփոյր) նշանակած է, մինչդեռ բուն երկոտասն ըլլալու էր քարերու թիւը։ Ուստի թէ «յովն» յամենայն զգալ սխալագրութիւն մըն է, ինչպէս չենք ընել։ Առանց այս կէտն նկատի առնել՝ կարելի էր թերեւս խնդիր ընել թէ արգեօք փոխանակ «յովնի» բառն սխալագրուած ըլլալու՝ չէր գրած բնագիրը հոս ուրիշ (= ἄχάτης) եւ ասկէ ծագած սխալ ընթերցումը։ Բայց վերջին կէտին դէմ կ'այլ բացի նախնութեանց՝ այն գլխաւոր դժուարութիւնն ալ թէ Ինչպէս կրնար նախնական խմբագրողը կամ սրբագրողը հոս «սխալ» գտնել իւր առջեւ եղած յոյն բնագրին մէջ, երբ ծանօթ ըլլոր յոյն ձեռագիրը ձեւմատոստ ունին. ուրիշ կարեւոր այլակերպ ընթերցում չեն նշանակեր քննիչք։

Քանի որ հոս խօսք եղաւ պատուական քարերու շարքին վրայ՝ աւելորդ չենք համարել — երեք խմբագրութեանց պէսպիսութեան օրինակ մը տալու. համար, — գին հոս ամառը շարքը։ Եւ այն՝ նորագիւտ բնագրին, Նախնախնայական եւ Ներսիսեան խմբագրութեանց համեմատ։ Ներսիսեան խմբագրութեան համար կամաւ ընտրեցինք հոս ալ Զահրայի բնագիրը.

1 Թէ այս «սաստածատեսիլ» անբաժնաօրէն թարգմանչին կամ խմբագրողին ըլլալու հարկ մը չկայ, այլ կրնայ որեւէ սրբագրողի կամ նոյն իսկ գրչի մը գործն ըլլալ, կը անկէ Կոնստանտինոպոլի (Սաստածական) տես. անով որ իւր գտած երեք Նախնախնայական պատճեններու մէջ ալ նոյն կորգի յունականը սրբագրութիւններ չեն գտել, եւ յատկապէս հոս նշեպէս պարզապէս մը կայ։ Միւնչեմ Պարզեան՝ ինչպէս վեր յիշեցինք՝ կը գրէ «Կաթ» (= յովնի), Կրքիկեւ ինչպէս, Պարիսեանը կը կորսայ՝ «յովնի», եւ ինչպէս, — (Յեւթոց պարզապէս սաստածագրուած)։ Ուստի, կ'ըսէ, որեւէ գրչի մ'որ ձեռքին տակն ունէր յունական պատճեն մը եւ չէր կրնար անկէ «Խփոյր», ընթերցումն՝ փոխած կամ սրբագրած է ըստ իւր կարծեաց՝ «սաստածագրութիւն» — Թերեւս փոքնից ուրիշ անկէսութիւն մ'ալ. բայց յամենայն զգալ լատ կարեւոր կէտ մըն է ինչպէս ընթերցումն, երբ հոյ պետեան բնագիրը իրարու հանդիպ ունեցած տեղերուն ալ իւրաքանչիւրին հետեւիւն քննելու ձեռնարկել կարենանք։ Մեծը կը լատանանք հոս նշանակելով այս պատճեն։

2 Ներսի վերջին նախագրութիւնն այս անով ունի՝ «... քանի որ ունին երկինք» (= Թ. 71. Ուստի՝ առաջին երկինք. Թ. 55 առաջին երկինք) եւ երկիր եւսց, եւ ծով մը գաւիղ.

Թարգմանե՛լ «Լիֆ»-ի տեղը. վասն զի Ի վերջը
 գտնե արար. karkuhan կը նշանակէր qamethystus
 կարմիր գույն ուրիշ ձեւ մը արար. karkand կը նշա-
 նակէ՝ «գոհար մը նման սուտակի կամ կայծեր»
 («սե» անգլ.) ուստի այն՝ որ «կարկինճան» կը
 Թարգմանուի Ս. Գրոց միւս մասերուն մէջ ար-
 (Ճմմա. ԵՂ. ԻԲ. 18. ԼԹ. 11. Ես. ԾԳ. 11
 Եզեկ. Ժ. 9. ԻԲ. 13. Եւն. = ձնթօճէ, լու-
 carbunculus.) Նոր Թարգմանի թէ՛ Նախնային
 «Թէ՛ նորագիտին զարստօքրասոս նշնպէս Բոն-
 աուտանի» շատ Տամաձայն չէ Ս. Գրոց միւս
 մասերուն, ուր Բոն-թարգմանի մէջ = յի-
 ներթօն (Ճմմա. ԵՂ. ԻԲ. 19. ԼԹ. 12. Եզեկ.
 ԻԲ. 13. տես Սերբեր. 46, Եւն.) Նշնպէսի երբ
 Նախնային Բոն-թարգմանի նշն «բրիտպարասաւ, քարը
 կը կոչէ Բոն-թարգման, որ Ս. Գրոց մէջ ալ՝ ըստ
 Բրեւոթին՝ պէսպէս կը Թարգմանուի. (Ճմմա.
 ԾԳ. 12՝ «ակն քահանայ» = ó λίθος το
 πρῶτον. ԳՂ. Երեմ. 111 Եւն. իսկ Տօք.
 ԺԳ. 22 = ձնթօճէ.) իսկ ստոր. Զօր. նորպ.
 dahana Եւն. արար. dahanaj կը մեկնուի՝ «գո-
 հար» նման զերուխտի, malachites, (Բորգէ՛լ.
 Բ. Նոր. 67. տես Հիւր-Չ. Arm. Gr. I, 133.)
 Վերջապէս Բոն-թարգմանի քարը կամ չարստիւծոս
 նորագիտը կը Թարգմանէ «Լիֆ» (կամ «Լիֆ-
 իսկ Նախնային Բոն-թարգմանը՝ «սոս-թի», Ներսէս՝ «Լիֆ-թի»
 Ս. Գրոց միւս մասերուն մէջ նշն քարը կը Թարգ-
 մանուի թէ՛ «սոսիտի» (ԵՂ. ԼԹ. 13. Ճմմա.
 Սերբեր. 46 Եւն.) եւ թէ՛ «սոսիքար» (Եզեկ.
 ԻԲ. 13.) իսկ ուրիշ տեղ մը (ԵՂ. ԻԲ. 20) այն
 յունարէնին գիմանը երբ Տայ. «յաթիթ», կը
 տեսնուի՝ անշուշտ ոչ բուն Տամաձայն Թարգմա-
 նութիւն մըն է, այլ ընթերցանածոյ պլաշտե-
 պութիւն. Սմէկէն խառնաին է «սոս-թի» բառին
 գործածութիւնը, թէ՛ = ձնթօճէ (Նն, Բ. 12.
 Եփր. Ե. 10. ԳՂ. Երեմ. 111, Եւն.) թէ՛ միշտ
 անգամ փխ. «գրուխտ» (Տօք. ԺԳ. 22.) բայց
 մասնաւոր = ὀψέθυστος (ԵՂ. ԻԲ. 19. Եւ ԼԹ.
 12. ուր քարերու կարգը փոխելու է յունին
 Տամաձայն «... եւ գոճազմ եւ ակաւ եւ ու-
 տակն.») ուրիշ տեղ մ'աւելի լաւ Թարգմանուած
 է՝ «Լիֆ» (Եզեկ. ԻԲ. 13.) Միացեալներէն յիշուի
 միայն քարաթա՛լ Տնդաթիւնը՝ սարծոնը, զոր
 նորագիտը կը Թարգմանէ նշն-թի. (Նոյնպէս՝
 ԵՂ. ԻԲ. 20. ԼԹ. 13 = ὀψύχιον. Տօք. ԻԲ. 16
 = ὀψέθ. եւ պլուր.) իսկ Նախնային Բոն-թար-
 «ղեծնիքար», Ներս. «Երեզնիքար», Եւն. պս-
 ինքն նշն-թի. (Նոյնպէս Եզեկ. ԻԲ. 13 =
 ὀψύχιον. տես Սերբեր. 46, Եւն.) Բեւեալ մի՛ն

աւելի ճշգրիտ ըլլալու համար՝ յարդարած է
սուրբեղանքն. (ՀԲ, Բ, 700) քիւսններն առան-
ձին այլակերպութիւն մը չեն ցուցնել:

Ի վերջոյ յիշուի ուրիշ տեղ մ'ալ, ուր նորագիւտը կը կարգայ՝ «որոյ լոյսն նման էր յասպիս ական լուսաւոր», (ԻԱ, 11.) որ որչափ ալ անշարժակ փոխադրուած թիւ երեւալ՝ այնչափ անշարժաւ ալ չէ (— Եթէ ընդհանրապէս որեւէ թիւոյն մը չկայ այս տեղ.) = $\acute{\omega}\varsigma \lambda\acute{\iota}\theta\upsilon \lambda\acute{\alpha}\sigma\pi\iota\delta\iota \chi\rho\upsilon\sigma\tau\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\zeta\omicron\nu\tau\iota$, քանի որ վերջնոյս իմաստէն է նաեւ լուսաւոր՝ փայլուն եւ թափանցիկ ըլլալ ստանապակեղ եւ նոյնպիսեաց (վանական), բայց նաեւ սառնի եւ ստորադաշակի (Տնոց մտօք) նման, կամ նոյնպիսի նմանութիւն ունենալ ընդհանրապէս։ Արդի Ատրին փոխադրած է «իրբեւ զաին յասպիս որ նման իցէ վանականի», (յուսական իրօտալիճ բառը գործածելով)՝ նախաներսխեսներ Հոս ընդարձակ է՝ այսպէս. «Եւ էր ի նմա լուսազարգուծիւն ականց պաւազականաց եւ ականց յասպիս եւ սարդինն. եւ սառնափայլ եւ լուսաւոր», (= $\chi\rho\upsilon\sigma\tau\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\zeta\omicron\nu\tau\iota$) վերին «եւ լուսաւոր», կը յիշեցնէ նորագիւտի ընթերցուածն, որ ըստ պսմ թիւեւս նախաներսխեսնի պէս՝ կից ունենար ուրիշ բացատրել մ'ալ. թէ եւ չնից կարծեմ «ստանափայլ», բայց թիւեւս «սառնափայլ», ինչպէս ուրիշ տեղ մ'ունի նախաներսխեսներ (ԻԲ, 1.) կամ թիւեւս սառնափայլ կամ նման մը՝։ Ներսեւ նոյնն ուզած է բացատրել աւելի յետագոյն կազմութեամբ մը՝ սառնափայլ, ամբողջութեամբ Հոս (ԻԱ, 11) բացատրելով այսպէս. «Եւ էր ի նմա լուսաւորութիւն նմանեաց ականց պաւազականաց՝ քար յասպիս սառնափայլ եւ փեթափայլ», ԱՃքի կը զարնէ Հոս Ներսիսի յատուկ «եւ փեթափայլ», որ՝ կ'ենթադրէ ըստ ինքեան յաւելուած մը իբր թէ իր առջեւ եղած բնագիրն ունենար $\chi\alpha\iota \lambda\acute{\alpha}\nu\tau\iota$ ։ Բայց քանի որ ոչ յունականն պատաճեան մը եւ ոչ ուրիշ որեւէ թարգմանութիւն մը Հոս նման բան մ'ունի (— որ արդէն անշարժաւ ալ էր),

[illegible]

«Այսպէս՝ A. Scholz (Novum Testamentum Graece II. Lips. 1836, p. 443) Նիշտիւի ընթերցումը կը յիշատակէր թէ յաւելուած է ըլլար (ιδιοστιν κρησταλλισοντι) ևս չնոյն Arm. Ստեփանի կարծեցէ՛ք՝ Նիշտն չէր տեսնէ յայնշտակի մ'ը սղայտի ընթերցումը մ'ը ևննարս ստուգելի:

— աւելի բնական է ըսել թէ Ներսէս քրտստալիճ՝ զՈՒՆ րառին վերջաւորութիւնը սխալմամբ կարգացած է ՇՈՒՆ իրբեւ ուրոյն բառ, ուստի՝ «կենդանի», Ցարբեր է՝ թէեւ նման խօսքի մը մէջ՝ «գետ կենդանի է», (ԻԲ, 1) — «Դուրց կենդանութեան», (Նախաներս.) ուր բնագիրք ալ նոյնը կը պահանջեն¹

Ամէն նորագիւտ մատենի մէջ, որ՝ ինչ ժամանակէ ալ ըլլայ, երկար մոռացութենէ ետքը կրկին կը ծանօթանայ բախտի մը, սուրբած ենք Հանդիպելու քիչ շատ նաեւ լեզուի գանձերու նորութեանց, Ներկայ բնագիրքսին իսկ չէր ներեր՝ շատ մեծ անկկայութիւն ունեւնալ այս կողմանէ։ Սակայն նաեւ Հարեանցի ընկերցմամբ մեր առջին ելանք քանի մը նոր բառեր, որ Ժմբխտաբար, քանի որ միւս կողմանէ ներկայ րեաղիրը լի է աղաւաղութեամբ, չենք կրնար գիրաւ չկասկածել այսպիսի նորութեանց մասին, թէ արդեօք (— որչափ որ այլուստ անծանօթ են՝ ըսենք խոհմութեամբ գոնէ մեզի, —) նաեւ ուղիւ աւանդուած ըլլան։ Եւ ստուգիւնքներով այսպիսի երեք բառերը՝ եկանք այն Համոզման թէ մին Հաւանորեն աղաւաղութիւն մըն է. երկրորդին մասին չկրցանք որոշ դատաւարան մը կազմել. իսկ երրորդը՝ ստուգիւն ճիշդ աւանդուած է։ Զարմանալի կէտ մըն է որ ճիշդ այս ուղիւ ընկերական երրորդը միայն մէկ անգամ կը գրուի. իսկ առաջին երկուքը՝ թէեւ նոյն տեղ եւ իրարու շատ մօտ՝ այլեւայլ անգամ կը կրկնուին նոյնպէս։

Այսպէս՝ սկսելով առաջինէն՝ կը գրուի. «ի զորութենէ իւրեւիւնս մեծացան» (ԺԲ, 3) — էք էյճ ծոնգմեօս տօմ տրոյն օստս օտդճ... Ասորին կը կրկնէ այս միեւնոյն յոյն բառը (Λαξδω) — տրոյն, luxuria, superbia, տես Բորքէլ՝. ԲՈ. ԱՍ. 18)։ Նախաներսխանը Ներսէս է Հոս. իսկ Ներսէս թարգմանած է՝ («եւ վաճառականը երկրի») ի նորա զորութեանն յօրէնայ մեծացան²։ Նոյնպէս՝ «Որչափ փա-

ռաւորեաց զիւրեմ եւ իւրեւիւնս» (ԺԲ, 7) — քա՛ն է տրոյն օստս. (Ասոր. ասի եւ յարդրէն արդէն ուրիշ՝ աղգային բառով՝ կը բացատրէ.) Ներսէս Հոս փոխադրած է՝ «որչափ փառաւորեաց զիւրեմ եւ իւրեւիւնս», Դարձեալ վերջապէս՝ «Որք ընդ նմա պոռնկեցան եւ իւրեւիւնս» (ԺԲ, 9) — քա՛ն տրոյն օստս օստս. Ներսէս՝ «որք ընդ նմա պոռնկեցան եւ իւրեւիւնս»։ Ուրեմ ըստ երկուսիս նոր եւ այլուստ անծանօթ բառ մը իւրեւիւն (արմ. *իւրեւ?) որմէ՝ իւրեւիւնս, իւրեւիւն, իւրեւիւն, Սակայն ուղիւ է արդեօք, թէեւ երբեք անգամ կրկնուած։ Կասկած ունիք այս մասին։ Եւսանոց քով նոյն՝ կամ գոնէ շատ մերձաւոր իմաստով՝ ծանօթ է լուրը (նոր. Բ, ԼԳ. ապա ՄԳ. եւ ՍԳ.) եւ ամէն լուրբել (Փիլ., տես ՀԲ, Բ, 791)։ Զեկեւ այս մեծ մերձաւորութիւնը շատ Հաւանական կ'ընէ որ նորագիւտ բնագիրս յիշեալ երեք տեղերն ալ թերեւս գրելու է նոյնպէս. կամ գոնէ կարելի է որ նախնաբար գրուած ըլլար լուրբել, լուրբել եւ լուրբել-իւն, ուստի ծագած ըլլայ իւրեւիւն եւն աղաւաղութիւնը։ Եթէ Հաստատուի այս կէտը՝ նշան մ'աւելի կ'ըլլայ (— վերը յիշուածներուն վրայ, —) լեզուական այն պարզ գային թէ անգիրա չէ նախնական, կամ չէ Ս. Գրոյ միւս մասանց թարգմանչաց միոյն ունկեղնիկ գրէնէ ելած, այլ թէ յետմետրոպեան շրջաններէն է։

Երկրորդն է՝ «Եւ քա՛ն նոցա իբրեւ զբա՛ն երկաթիս» (Ժ, 9. որ. բուն «քա՛ն... զբա՛ն») — εἰς οὐ θώραχος ὡς θώραχος σιδηροῦς. Ասորին իւր սովորական բառով կը բացատրէ (Λαξ, lorica). միւս Հայ խմբագրութեանց մէջ ալ գոնէ Ներսիսեանն ունի՝ «Ունեին զբա՛ն իբրեւ զբա՛ն երկաթիս» (այսպէս Պողոսեանը՝ ըստ Պոնիւս.) — Նոյնպէս ինչպէս արդէն անգամ մը յիշեցինք՝ «Ունեւով զբա՛ն Տրեղէնս եւ յանձնակ» () եւ աստուածատեօխս (Ժ, 17) — θώραχος πυρίσους... (— Ներս.) Ուրեմ քա՛ն (կամ քա՛ն) բառաւ

զորութեան յարաբերակ մեծացան, (միայն թէ Բ. 55 «... երկրի, նորա...»)

1 ՁԵՏ. կը նշանակէ «ի լուսանց» եւ իւրեւիւն, Բ. 55 եւ 71 «Եւ իւրեւիւնս», — ՁԵՏ. 1

2 ՁԵՏ. կ'ընէ «Ունեւ... իբրեւ զբա՛ն երկաթիս», — Բ. 55 եւ 71

1 ԻԲ. 1 տեղիս այսպէս ունի Նախաներսխանը՝ «Եւ եղաց ինձ գգեան իւրեւիւնս իւրեւիւնս լուսանց» ստուգիւնք, Ներսէս (ՁԵՏ. 1 Բ. 71) «Եւ եղաց ինձ մարտի գետ իւրեւիւնս իւրեւիւնս լուսանց», Յուսանան է ποταμόν θάλασσαν ὡς λαμπρόν ὡς κρύσταλλον, ուստի Ներսէս Նախաներսխանին Համեմատ. Մեծ առաքելութիւն մէ չէ Ներսէսի «Եւ իւրեւիւնս լուսանց» (— Հմոյն) ըսելու «Եւ լուսանց» (— լաւագոյն) փոխ. Նախան. «Լուսանց», Բ. 55 այսպէս է՝ «... մարտի գետ կենդանի իւրեւիւնս լուսանցանայ», 2 Բ. 55 եւ Բ. 71 մտնուելով «Եւ, նախորդը» անալիզով կը կարգեն. «Եւ վաճառականը երկրի նորա

ձեւ մը՝ որոշ նշանակութեամբ «զրահ», ինչ
խոստովանելով մեզի կարելի չեղաւ ուրիշ կողմանէ
(ըլլայ չայ լեզուի հին ու նոր բառա-
միջերէն, ըլլայ ուրիշ՝ գոնէ մեզի ծանօթ
օտար լեզուէ մը, —) հաստատութեան կուռն
մը գտնել այսպիսի բառի մը, կամ ըսելով ապա-
ցուցանող թէ ուրիշ առանգուած ձեւ մըն է
նշանագրութիւններ կրնային ընել՝ ասի մեկ-
նելու համար, Բայց որովհետեւ եւ մը մին մեզի
լիովին գոհացուցիչ երեւցաւ՝ թողութիւն մեկդի,
թէնէ հետաքրքրի էնիք գիտնալ թէ ինչ բառ
գրուած էր հոս նախնաբար, եւ թէ՛ ինչ հնու-
թիւն կը ցուցնէ:

Ամէն կասկածէ ազատ է երրորդը՝
«ահա չէ լաբա», (Ձ, 8.) այն նշանաւոր տեղն
ուրեմն՝ ուր Ներսէս յուսնակներ լէքոս շաւրծ
ստաւարարած է շատ ոսկով ձեւով մը՝ «ձի
լաբա», զոր (կարծես չէր բաւական) գրիչը ալ
աւելի յուսնացած են՝ մեկնողական յաւելումա-
ծովս կամ լուսնացաբարութեամբ (— երբեմն
բնագրի մէջ ալ մտած է —) «որէ լաբա-լաբա»,
Նորայր՝ իւր ձեռքն անցած ձեւագրի մ'ուրիշ
ընթերցումներ լաւագոյն կամ հարազատագոյն
կը գտնէր «ձի լաբա», Այսմ գիտնել որ այս
ընթերցումն ունի ստուգիւ յախաններսինանը՝
(Պող.) «Եւ ահա այլ չէ լաբա», Սա պարս-
կերէնէ փոխառեալ՝ հին բառ մըն է, հնագոյն
իսկ քան պահլաւերէնի ծննդէ ձեւը. (Յէ-
տես չիւր. Arm. Gr. I, 101.) եւ այսպէս ծա-
նօթ հնագոյն թարգմանչաց, ըստ իմաստին
գորշ-կարմիր կամ դեղնախառն-կարմիր. (Համա-
ձի «աշխատ», Ձբբ. Ա, 8. Ձ, 2 — ասործ
«հրապոյն», նոյնպէս այլուր.) Եւ այս պատճա-
ռաւ Ներսէս թողով նոյնը եւ չգտնելով ուրիշ
յարմար բառ մը՝ գրած է իւր լաբա-լաբա Նորա-
գիւտը հոս բոլորովին ուրիշ բացատրութիւն մը
կը գործածէ, ինչպէ՛ կամ բառ բառը՝ լաբա-
— պէշ, zart, որովս յարձ zard «դեղին» (նուա-

զական է նորայ. ذرذر zardak «դեղնեակ, դեղ-
նիկ», իսկ ذرذر zarda «դեղնորակ ձի. դեղնոց
ձուռ, դեղին մաշկ», եւ նմանք.) Պարսկերէն
բառս լաբա- ապահովապէս միայն ուշ ժամա-
նակէ կը յիշուի անգամ մը, այսինքն՝ «Ձբ-
րա-դոյն... այսինքն՝ դեղնագոյն. դեղին ծաղիկ որ
վարի ի ներկա, կամ փրքուած», Ի հարկէ թէ
ընդունինք լաբարտի տուած մեկնութիւնը՝ այս-
պէս կամ լաբա- «դեղին», բառով բարդուած
նկատելու հնագոյն երգոց յիշած «լաբա-դոյն
խաւարտ», այն առնել շատ ալ հին կ'ըլլայ
Բայց այս մեկնութիւնը շատ խնդրական է՝ Սա-
կայն եւ այնպէս անկարելի չէ որ լաբա-լաբա լի-
ջոյ հին ժամանակներէն իսկ անցած ըլլայ չայ
ժողովրդեան բերանը, եւ ստուգիւ գործածա-
կան եղած ըլլայ, շատ մ'ուրիշ՝ յատկապէս
նաեւ ձիոց գոյնը ցուցնող միւս բառերուն հետ.
(Համա. աշխատ, հարգաւ, Գրգոյ, են.) Եթէ մեկ
կողմանէ զարմանալի երեւայ որ այսպիսի հին
փոխառութիւն մը չգտնուի հնագոյն մատենա-
գրութեան մէջ, միւս կողմանէ ճիշդ Յայտնու-
թեան գրոց այսպիսի տեղ մը, որ պարսկերէն
լեզուի աղբիւրցութիւնէն ազատ էր, չէր կրնար
թարգման կամ խմբագրող մը չխորհչի դի-
մաց դնել բոլորովին անսովոր պարսկերէն լաբ-
ա-լաբա բառ մը, եթէ սա որեւէ գործածութիւն
չունէր՝ իարեւի է ի հարկէ նաեւ մտածել թէ
այս ալ ի բնէ թերեւս պարզ լուսնացաբարու-
թիւն մ'ըլլայ պարսկագետն ընթերցողի կամ
գրչի մը կողմանէ, ինչպէս Ներսիսի լաբա-լաբա
մար եղած է ռամկագոյն մեկնութիւն մը՝
լաբա-լաբա Բայց քանի որ ուրիշ պատճեններ
չկան համեմատութեան համար, ենթադրութիւն

Նապեւ հիւ, Ա, 722 կոչուած ընելով «Գրգոյն
եւ գրգոյն նաեւ. «Ձբաբաբա, բառ այլապէս, յիշտիւնի
չիւր. լաբաբոյն բառն համար՝ ինչպէս բնական էր՝
ի՛նչդոյնի պէշ. Եւ մը zartgōn «դեղնագոյն» իսկ Նորայ.
zartgōn է «դեղնագոյն», եւ Anemone. (չիւր. անի.) լա-
բաբ ք'ընէ խորհուրդս յիշած պատճառիւ (Ա, Լ, էջ 58
«Տեղեւ Ստեփանի տիկն էնեան լաբաբաբա խաւար-
եւն, հիւս. կը նշանակէ՝ Սի Եւ լաբաբաբա», Երկուսն որ-
«լաբաբաբա խաւարեւն, Եւն.) ոչ երբեք շայնակաւ ար-
իւր կամ արքայաբար բառի մը, այլ իրեն յարմար
zardxau (զար, ք'ընէ, պէշը է իրեն ուղղել եւ ըսել
zardx'ar) դեղնագոյն եւ անուշահամ խաւի մ'անուշը,
Բայց թողով այն կէտն որ կենդանի լեզուի մը կենդանի
մէկ բառը (ձի-ձի) որ այսմ կը հնուի յիշտիւնի գիտար
է առանց այնպիսիութեան ուղղել իրաւացի է ձիւրեան
գիտողութիւնը թէ խորհուրդս յիշտալ թէ տեղիւ իմաստ
եւ թէ բառն նշանակութիւնն տակաւին շատ միջին է,
որով կարելի չէ դիւրաւ նոյնպիսի վէճաւ մ'արձակել.
(չիւր. անի, 150.) Աւելորդ կը համարենք այս անգամ
եւ յատկապէս այս բառն համար առաջագոյն այնչէս
մեկնութիւնները յոս յառաջ բերել:

1. Նորայր (Պող.) էջ 418, 421. «Զբաբա, յիշ-
տապէս բառն մասին իրաւացի գիտողութիւնը անդ էջ 420,
Եւն. 8.) Զբաբա բնագրին մէջ ասորդուած էր առաւել
այսպէս՝ «Եւ ահա ձի լաբա» (որ է լաբա-լաբա) եւ որ նաեւ
եւն. իսկ ծանօթութեանց մէջ կը նշանակէ՝ «Ունիւր զանց
առնելն դեմ ի բնարանի, այլ է լուսանիւն եւ թէ նշանակելն
քաղաքութիւն լաբա-լաբա, այլապէս բարբառովս պատշա-
ղիւ որ զիշտիւն, Եւ 55 սա ձեւը ստուար է. «Եւ ահա ձի լաբա»,
որ Բաշտիսի պատշաճ, իսկ Եւ 71 նախ ունիւր միայն «լաբ-
ա-լաբա», յիշտապէս եւ եւ գրուած «լաբա-լաբա», բայց
նաեւ «լաբա», աւելցուած է, որով եղած՝ «Եւ ահա ձի
լաբա-լաբա» (Եւ ըստ ինքեան մտադրող հնագոյն Է
տառնել.) նաեւ Ա եւ 7 (ըստ զիշտիւն.) ունին լուսնացա-
բարութիւն. Եւ որ պատշաճիւր Պողայր կամ զիշտիւն է անի.
Այլ, ասովս արտաբերութեամբ:

մըն է ասի՝ առանց որոշ ապացուցի. Յամենայն դէպս լուրհակ շատ լաւ կրնայ ի վերջոյ հին ԸԼԼԼ. (Թերեւս նաեւ Ե գրաբնի):

Իգզուի մասին կրնայինք վերջապէս յիշել շարք մ'աստիճանաց որ այս կամ այն կողմանէ մտադրութեան արժանի են: Այսպէս ըստ ինքեան շատ լաւ կրնայ ըլլայ «զի լուրհակ մասնիւ եղբարց մերոց», (ԹԲ, 10) = $\alpha\tau\epsilon\beta\lambda\gamma\theta\eta$ ծ $\chi\alpha\tau\eta\gamma\omega\rho$ եւն. վասն զի լուրհակ կրնար այսպէս եւ այս իմաստով ալ գործածուիլ: Բայց քիչ մ'եւորը գրուած է՝ «Գործած ետես վերջապէս զինչո՞ւմ յերկր», (ԹԲ, 10.) = $\epsilon\beta\lambda\gamma\theta\eta$ $\epsilon\iota\varsigma\ \tau\eta\nu\ \gamma\eta\nu$. Նախաներսիսեանք կանոնաւորապէս երկու տեղն ալ նոյն բառով կը բացատրեն՝ «զի ակնա շարահաւան եղբարց մերոց... յորժամ ետես վերջապէս թէ ակնա յերկր», (= Ներս., Թ. 55 վերջն այսպէս՝ «... եւ յորժամ ետես թէ ակնա յերկր վերջապէս»), Լաւագոյ՞ է հոս նոյնպէս Նախաներսիսեանի «Լուրհակ», քան Նորգիւտեան զանգրկի մօտիկ: Ընդհանրապէս Նորագիւտը կը սիրէ թարգմանել «մասնիւ», նաեւ ուրիշ տեղեր (= $\delta\iota\alpha\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$) թէեւ զանէ անգամ մը չէ մոռցած Նոց՝ «բանաբերուեալ», — Նորագիւտը կ'ըսէ գարնանալ «Եւ յայնչ մեծաւ բարաւառով», (ԹԳ, 18) = $\epsilon\phi\omega\nu\ \eta\ \sigma\epsilon\ \chi\rho\alpha\nu\eta\gamma\ \mu\epsilon\gamma\alpha\lambda\eta$. զոր միւս իմաստ գրութիւնք թարգմանած են՝ Նախաներս. «Եւ ուղղութիւն ի ձայն մեծ», եւս Ներս. «ուղղութիւն ի ձայն մեծ», «Չայնել», ի հարկէ հնազոյն է, եւ ի վերջոյ կրնար գրուիլ յունական նոյն բայը թարգմանելու համար, թէեւ աւելի բնական

1 Հմմտ. այսպէս (ԹԲ, 9) «անկա վերջապէս մեծ, աւել առաջին, որ Ե մօտիկ եւ թիւղիշտաւ եւ օտարայ, որ մարտնչացանէ զանիւր տառնայ» — յն. միայն ծ $\kappa\alpha\lambda\omicron\upsilon\mu\epsilon\tau\omicron\varsigma$ $\delta\iota\alpha\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ δ $\sigma\alpha\tau\alpha\nu\delta$. ուր ուղիքի զէ զարնէ դարձեալ «Եւ բեղզիւրուեալ» զոր զայն օրինակը չունին, եւ հայ խմբագրութեանց սկզբակաւ է. արդէն Նախաներսիսեան ուրիշ՝ «Եւ անկա վերջապէս մեծ, աւել առաջին որ անուանեալ կոչի թիւղիշտաւ եւ օտարայ» եւս — Ներս. (Թ. 71՝ բեղզիւրուեալ. Թ. 55՝ բեղզիւրուեալ) — Ընդհանրապէս՝ Ի. 2 միայն «մասնիւ եւ օտարայ» — $\delta\iota\alpha\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\sigma\alpha\tau\alpha\nu\delta$. միջշտա Նախաներսիսեան հոս ալ կ'ըսէ՝ «Եւ ուրիշ վերջապէս զանիւր առաջին. որ է թիւք թիւղիշտաւ եւ օտարայ» Ներս. (ԶԵՏԳ) «Եւ ընդանեաց զվերջին զառաջին, որ է թիւստիւրաւ եւ օտարայ» («Ումանք» վերջապէս զանիւր առաջին... — Թ. 55. Իսկ Թ. 71՝ «Եւ ընդանեաց զվերջին զանիւր առաջին, եւս») — Վերջապէս՝ Ի. 10 թարգմանուած է՝ «Եւ բանաբերուած որ մեղաբերաց զնոսա» — ծ $\delta\iota\alpha\beta\omicron\lambda\omicron\varsigma$ $\kappa\alpha\iota$ $\alpha\lambda\alpha\nu\delta\omega\nu$ $\alpha\delta\iota\upsilon\tau\omicron\varsigma$. Նախաներսիսեանի կ'ըսէ հոս՝ «Զարածայ որ մարտնչաց զնոսա» — Ներս. — «Մասնիւ», նոյն իմաստով՝ Հմմտ. «Զբեղանի եր. իսկ անիւր» մօտիկ կոչեցաւ. Իսիսի, (տե՛ս ՀԲ, Բ. 215)

իմաստն ըլլայ (ինչպէս նաեւ ցախոր ժողովըրդեան բերանը) «ձայն տալու» կանելու, մտքի: — Թողուք յիշել ուրիշները:

4. 8. 8.

ԱՌՈՐԴՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԻՆ ՀՈՐՈՑ ՑԵՂԱՌՈՑ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ

(Հարաւստի-Բիւն)

ՀԱՅԵԱԲ. Ե.

Տեղւոյ անուններուն կազմութիւնը:

Տեղւոյ եւ երկրի կամ աշխարհի անուններ բացառուելու համար հայերէնի մէջ կը դարձանուին հետեւեւեւ հասարակ անուններն՝ էլէրէ, աշխարհ (= հին պարս. $\chi\delta\alpha\theta\tau\alpha$ «պետութիւն», պահլ. $\chi\delta\alpha\theta\tau$, միջին պարս. $\delta\alpha\text{hr}$ «աշխարհ», նոր պարս. δahr «աշխարհ», յետոյ՝ «բաղադր. ՀԲ. 101) (չ. օր. աշխարհի Հայոց, Սիւնեաց, Ցարանոյ Թովհ. ՎԹՂ. 96), Էրէր աշխարհ = զաւստ խՈՒՎ. 607, առջ 3, Իսիս, Նանակէ՛ թէ նահանգ (Provinz) եւ թէ զաւստ (Kanton) իմաստով, Գաւառ, նուազական՝ Գաւառով Գաւառ. 10, 3. 18, 10, յարգաւոր (բաւառ.՝ Ցայոց համար Եղիշ. 99),

1 Հմմտ. իմաստն համար ի միջ ուլը՝ «Չայնեւ (= $\beta\omicron\theta\omicron\sigma\acute{\iota}\nu\ \mu\upsilon\sigma\iota$) աւ. իս զանիւրայ ուր Գաւառ... եւ զայն Վեռայի յայնիւ (ՅՈՅՏԱ) Գեւառայ, (Բ Թ. Ի. 5. Ումանք ըստ ԶԵՏԳ)՝ Ի լուստ, նշանակեն ի Սիւնեաց՝ Գաւառ աւ. իս, եւս) բայց՝ «Եռայի յաւառագոյն յայնիւ եւ զուգոր իմէ զանիւր մեր մարտնչաց եկն ի մահ», (ՍԵՐԿ. 173) ինչորդակ դարձուած մըն է՝ «Իսիսեան աստուածութիւնն ի ծածկ. թեանն ի վերջ քան զարարական նմանութիւն եւ յայնիւ լուրհակ-Բիւն, յորմ յանձնակաւ յեւթեանի զեւթ. ուրիշ, (ՎԵՐԹ. 204) վերջապէս նաեւ՝ «Ինչորդայ յայնու, զի նա է զուրջ ուղղապատեաց, եւ կամ զնա» օրդու է Շերքայնիցն առէ, (ԵԲԻ. Ա. 450) 2 Ասոր հակառակ միշտ յետնապէս թելուի աստուածութիւն կ'ընէ՝ «ու զանիւրայ զերբ առիկն անուամբ յայնիւ զուր մեր, (Կան. Սահայոց, ՍԹ. Բ. 101) 3 Եւթիմիսեանի հմմտ. «Այնիւ զիւրհարգութեան, ի խորհուրդ (Խոր. Ա. Է. Է՛ 51) բայց «զայ շար պատանաւն յալի զնայն... եւ ի ձեռն թարգմանի յայնիւ ի բանիւն Սարաթիւ», (անդ. Բ. Ժ. Է՛ 127) 4 «Մարտնչիւ յայնէ», (ՎԵ. Ի Բարձր.) «Այնիւն մարտն տակնով, եւ «զմեղանաւոց միշտ յայնիւ անուն», (Խոր. Է. Նմանիւր. (տե՛ս ՀԲ, Բ. 147)

5 Գաւառի (Province) իմաստով Գորէ Վաղարշայ Ի. 34 — $\epsilon\pi\alpha\chi\epsilon\iota\alpha$, այսինքն՝ զիւրիշ), Գաւառ. 25 (Եղիւրդաւ), 228 (Կեսարիոյ Էկեղեցականի վիճակը, թիւք), Խոր. 96 (Մարգարտնիւ), Թովհ. ՎԹՂ. 38 (ՎԵՐԿ), 68 (Գաւառաբան), 96 (ՎԵՐԿ), Գաւառ (Kanton) իմաստով՝ Գաւառ. 38 (Գաւառ), Կարիւն 24 (Գաւառ), Գորդ. 165 եւ 429 (Գաւառանի), Թովհ. ՎԹՂ. 37 եւ 52 (Կապադոկի), Հմմտ. նաեւ Գաւառ. 123 «Ի նահանգի Գաւառն զաւառան», Եղիշ. 80 «Զնահանգ Սարաթաւառ (եւ զԼուսաւառ թիւք)», Ե՛ ԶԵՏ. ՎԹՂ. 173, 178, ԵրԹ. 45 եւս՝ ՄԹ. զեւթ. եւ ԵրԿապադոկի պատմագիրը Հայոց աշխարհին համար զանազանութիւն չեն զեր նահանգ եւ զաւստ բաւարու մէջ: